

“Öteki Çin, Bizim Türkistan”: Milliyetçi Dergilerde Uygur Meselesi (1950-1980)

“The Other China, Our Turkestan”: The Uyghur Question in Nationalist Journals (1950-1980)

Büşra Nur YILMAZ* Nail ELHAN**

* Y. Lisans Öğr., Hitit Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler ve Güvenlik Anabilim Dalı, Çorum-Türkiye. ORCID: 0009-0001-1584-1756

** Doç. Dr., Hitit Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Siyasi Tarih Anabilim Dalı, Çorum-Türkiye. ORCID: 0000-0002-5058-0280

Sorumlu yazar |
Corresponding author:
Nail Elhan
E-posta | E-mail:
nailelhan@hitit.edu.tr

Başvuru | Submitted:
01.09.2025
Revizyon Talebi |
Revision Requested:
01.10.2025
Son Revizyon |
Last Revision Received:
01.10.2025
Kabul | Accepted:
08.10.2025

Atıf | Citation: Yılmaz, B. N. & Elhan, N. (2025). “Öteki Çin, Bizim Türkistan”: Milliyetçi Dergilerde Uygur Meselesi (1950-1980). *Milliyetçilik Araştırmaları Dergisi*, 7(2), ss. 163-174. <https://doi.org/10.53425/madergisi.1776351>

ISSN: 2667-4459
E-ISSN: 2667-7911

Özet: Bu makale, 1950-1980 yılları arasında Türkiye’de yayımlanan milliyetçi dergilerde Uygur meselesinin nasıl temsil edildiğini incelemektedir. Çalışmanın temel iddiası, Uygur meselesinin Türkiye’de ulusötesi bir milliyetçilik biçimi olarak işlev gördüğüdür. Dört temel boyut bu işlevselliği açıklamaktadır: (1) Türkiye’nin “dış anavatan” olarak konumlanması, (2) sürgündeki Uygurların söylemleri üzerinden yeniden üretilen diaspora milliyetçiliği, (3) Türk dünyası ideali etrafında kurulan pantürkçü tahayyül ve (4) Çin’in “öteki” olarak kurgulanması. Makale, 14 dergide yer alan 33 yazının nitel içerik analizine dayanmaktadır. Bulgular, milliyetçi dergilerde Çin’in “Kızıl Çin”, “emperyalist” ve “vahşi” gibi sıfatlarla düşman olarak temsil edildiğini; Doğu Türkistan’ın Türk-İslam kimliğinin kalesi olarak anlatıldığını; Uygurların ise Türklük gururu ve İslam imamı ile kahramanca direnen bir topluluk olarak idealize edildiğini göstermektedir. Bugün de bu söylemsel mirasın izleri sürmektedir. Uygurların maruz kaldığı toplama kampları, asimilasyon ve insan hakları ihlalleri uluslararası gündemde yer alırken Türkiye’de milliyetçi ve İslamcı çevreler konuyu ortak bir hassasiyet alanı olarak sahiplenmeye devam etmektedir. Bununla birlikte Türkiye’nin Çin ile geliştirdiği ekonomik ve diplomatik ilişkiler, bu hassasiyetlerin devlet politikalarına sınırlı ölçüde yansımaya neden olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Uygurlar, Ulusötesi Milliyetçilik, Diaspora Milliyetçiliği, Pantürkizm, Öteki İnşası.

Abstract: This article examines how the Uyghur issue was represented in Turkish nationalist journals between 1950 and 1980. The main argument is that the Uyghur question functioned as a form of transnational nationalism within Turkey. Four dimensions explain this function: (1) the positioning of Turkey as the “external homeland,” (2) the reproduction of diaspora nationalism through the voices of exiled Uyghurs, (3) the reimagining of a panturkist ideal centered on the Turkic world, and (4) the systematic construction of China as the “other.” The study is based on qualitative content analysis of 33 articles published in 14 nationalist journals. The findings reveal that China was depicted as an enemy with labels such as “Red China,” “imperialist,” and “barbaric,” while East Turkestan was represented as the bastion of Turkish-Islamic identity, and the Uyghurs were idealized as a heroic community resisting with Turkish pride and Islamic faith. The article also argues that this discursive legacy continues to resonate today: reports of concentration camps, assimilation policies, and human rights violations in Xinjiang remain on the international agenda, while in Turkey both nationalist and Islamist circles still treat the Uyghur question as a shared cause. However, Turkey’s growing economic and diplomatic ties with China limit the direct political impact of these sensitivities on state policy.

Keywords: Uyghurs, Transnational Nationalism, Diaspora Nationalism, Panturkism, Construction of the Other.

Giriş

Türkiye’de Uygur meselesi, yalnızca bir dış politika başlığı ya da insan hakları tartışması olmaktan öte ideolojik söylemlerin kesişim noktasında duran bir kimlik ve aidiyet meselesidir. Özellikle milliyetçi dergilerde Uygurlar üzerine üretilen söylemler, Türk siyasal hayatında milliyetçiliğin farklı biçimlerde nasıl yeniden üretildiğini anlamak için önemli bir fırsat sunmaktadır. Bu bağlamda çalışmamız, Uygur meselesinin Türk milliyetçiliğiyle nasıl iç içe geçtiğini, bu iki ideolojik hattın kesişiminde nasıl bir ortak hassasiyet alanı oluşturduğunu incelemeyi amaçlamaktadır.

Makalenin temel iddiası, Uygur meselesinin Türkiye’de milliyetçi söylemlerde ulusötesi bir milliyetçilik biçimi olarak işlev gördüğüdür. Bu işlev, dört boyut üzerinden somutlaşmaktadır: (1) Türkiye’nin “dış anavatan” olarak konumlanmasıyla kurulan ulusötesi milliyetçi bağlar, (2) sürgündeki Uygurların sesi üzerinden şekillenen diaspora milliyetçiliği, (3) Türk dünyası ideali çerçevesinde yeniden üretilen pantürkçü tahayyül ve (4) Çin’in sistematik biçimde “öteki” olarak kurgulanmasıyla keskinleşen kimlik söylemleri. Bu dört unsur, Uygur meselesini Türk siyasal hayatında süreklilik arz eden bir gündem hâline getirmiştir.

Çalışmanın yöntemi, milliyetçi dergilerde Uygur meselesine ilişkin yayımlanmış yazıların analizine dayanmaktadır. Farklı siyasi eğilimlere sahip bu dergilerdeki metinler öncelikle yukarıdaki dört boyut çerçevesinde tasnif edilmiş; ardından karşılaştırmalı biçimde ele alınmış; hangi kavramların öne çıktığı, hangi aktörlerin ve sembollerin öne sürüldüğü ve nasıl bir dost-düşman ayrımının kurulduğu çözümlenmiştir. Bu yöntem, yalnızca dergilerin içeriklerini değil, aynı zamanda Türk siyasal hayatında milliyetçiliğin dönüştürülen yüzlerini ortaya koymayı mümkün kılmıştır. Çalışma kapsamında 1950-1980 yılları içerisinde yayımlanmış 14 dergi ele alınmıştır. Bu dönemin seçilmesinin birkaç nedeni vardır. İlk olarak 1950’ler Uygur diasporasının Türkiye’de görünür hâle geldiği ve İsa Yusuf Alptekin gibi liderlerin Türk kamuoyuna seslerini duyurduğu yıllardır. İkinci olarak Soğuk Savaş koşullarında Çin’in ‘Kızıl Çin’ olarak tanımlanması ve Doğu Türkistan meselesinin antikomünist bir söylemle birleşmesi, milliyetçi dergilerde güçlü bir söylemsel çerçeve yaratmıştır. Üçüncü olarak 1980 askerî darbesi sonrası süreli yayıncılıkta yaşanan kesinti, 1950-1980 dönemini söylemsel sürekliliği analiz etmek için doğal bir sınır hâline getirmektedir. Bu nedenlerle çalışma, 30 yıllık bu dönemi inceleyerek milliyetçi dergilerde Uygur meselesinin nasıl temsil edildiğini bütünlüklü biçimde ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Bu bağlamda çalışma, Uygur meselesini Türk dış politikasının bir alt konusu olarak değil, milliyetçilik teorileri açısından verimli bir vaka olarak ele almaktadır. Böylece hem Türkiye’de milliyetçiliğin dinle kesiştiği ideolojik zemin aydınlatılmakta hem de ulusötesi milliyetçilik ve diaspora milliyetçiliği literatürüne yeni bir katkı sunulduğu iddia edilmektedir.

Yöntem

Çalışmada nitel içerik analizi tekniği esas alınmıştır. İlk olarak 1950-1980 yılları içerisinde yayımlanan başlıca milliyetçi dergiler taranmış; “Çin ve Doğu Türkistan” kelimelerinin yer aldığı yazılar saptanmıştır. Analize dâhil edilen dergiler arasında *Ayşe*, *Millî Yol*, *Millî Işık*, *Türkeli*, *Ülkücü Kadro*, *Büyük Türkiye’ye Hasret*, *Töre*, *Toprak*, *Devlet*, *Millî Hareket*, *Mefkûre*, *Orkun*, *Genç Arkadaş* ve *Birlik Dış Politika* olmak üzere toplamda 14 dergi yer almıştır. Bu dergilerin 1950-1980 yılları arasında çıkan sayıları taranmış ve toplam 33 makale/yazı tanımlanmıştır. İlgili dergilerin 21 tanesi “Çin” anahtar kelimesinin sorgulanmasıyla 12 tanesi ise “Doğu Türkistan” kelimesinin sorgulanmasıyla ortaya konmuştur. Verilerin güvenilirliği bakımından incelenen yazılar Milliyetçi Dergiler Projesi’nin dijital arşivinden alınmıştır. Makale/yazı başlıkları ve yazar kimlikleri not edilerek yazılarda aktarılan Çin ile ilgili söylemler tasnif edilmiştir. Tasnif, dergiler üzerine yapılan analiz sonucunda öne çıkan dört ana tema odağında yürütülmüştür:

- Çin karşıtı söylemler,
- Pantürkçülük, milliyetçi bağlar ve birlik çağrısı,
- İnsan hakları ihlalleri,

- Çin’i tanımlarken kullanılan kelimeler.

Araştırma içerisinde elde edilen bulgular tablo şeklinde sunulmuştur. Yöntemin gayesi, tahlil edilen dergilerdeki söylemlerin nasıl inşa edildiğini, hangi koşullarda oluştuğunu ve hangi ideolojik amaçları benimsediklerini göstermektir. Dolayısıyla araştırma sadece metinlerdeki mükerrer ifadeleri saymaya veya istatistiksel sıklığı ölçmeye değil, söylem dilinin kavramsal, kültürel ve ideolojik boyutlarını incelemeye yoğunlaşmıştır. Çin karşıtı söylemlerin hangi durumlarda vurgulandığı araştırılmış; bilhassa “Çin’in iç sorunlarına ilişkin tasvirler”, “küresel tehdit” ve “Pantürkçülük” altında ayrıntılı tartışılmıştır. Benzer şekilde Çin’i tanımlamak için kullanılan “kıızıl”, “emperyalist” ve “vahşi” gibi kelimeler ayrı temalar altında sınıflandırılmıştır.

Kavramsal Çerçeve

Türkiye’de milliyetçi dergilerin Uygurlar meselesine bakışını anlamlandırabilmek için milliyetçilik çalışmalarında öne çıkan dört yaklaşımın birbirini tamamlayan boyutlarından yararlanmak gerekmektedir: Ulusötesi milliyetçilik, diaspora milliyetçiliği, Pantürkizm ve öteki inşası. Bu dört kavramsal eksen birbirinden bağımsız değil, tersine aynı olgunun farklı yüzlerini açıklayan araçlardır. Türkiye’de yayımlanan dergilerdeki Uygur söylemi hem Türkiye sınırlarını aşan aidiyetlerin nasıl kurulduğunu hem diaspora üzerinden milliyetçi dayanışmanın nasıl meşrulaştırıldığını hem de Türk dünyası tahayyülünün nasıl üretildiğini ve nihayetinde bu söylemlerin Çin’i “öteki” olarak konumlandırarak kimliği nasıl keskinleştirdiğini göstermektedir.

Rogers Brubaker’ın geliştirdiği “triadik ilişki” modeli bu sürecin ilk halkasını anlamak açısından önemlidir. Brubaker (1996)’a göre ulusötesi milliyetçilik; bir azınlık topluluğu, onun yaşadığı millileşen devlet ve dışarıdaki “anavatan” arasında kurulan dinamik bağlarla ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda Uygurlar, Çin içinde yaşayan bir azınlık; Çin, onların millileşen devleti; Türkiye ise kendisini “dış anavatan” olarak konumlandıran aktördür. Türkiye’deki milliyetçi dergiler, Uygurları “uzaktaki kardeşler” olarak tanımlarken aslında bu triadik ilişkinin söylemsel ayağını kurmaktadır. Nina Glick Schiller ve arkadaşlarının (1992) metodolojik milliyetçilik eleştirisiyle geliştirdikleri transnasyonel göç kuramı da benzer biçimde aidiyetlerin tek bir devletle sınırlı olamayacağını, göçmenlerin ve diasporaların sınıraşan toplumsal alanlar oluşturduğunu vurgulamaktadır. Bu perspektiften bakıldığında Türkiye’deki Uygur diasporasının faaliyetlerine yer veren dergiler, bir transnasyonel kimlik ağının taşıyıcısıdır ve hem Türk kimliğinin hem İslam ümmetinin sınırlarını coğrafi olarak genişletmektedirler.

Bu noktada diaspora milliyetçiliği kavramı devreye girmektedir. William Safran (1991)’ın klasik tanımına göre diasporalar; anavatanlarına dair idealize edilmiş kolektif hatıraları canlı tutan, anavatanına dönüş fikrini sembolik de olsa koruyan, kendilerini yaşadıkları ülkede tam anlamıyla kabul edilmiş hissetmeyen ve anavatanla ilişkilerini sürdürmeye çalışan topluluklardır. Gabriel Sheffer (2003) de benzer şekilde diasporaları, köken ülkeye kültürel ve siyasal bağlılığını koruyan transnasyonel aktörler olarak tanımlamaktadır. Türkiye’deki milliyetçi dergiler, Uygur diasporasının söylemlerini aktarırken diaspora milliyetçiliğinin bu özelliklerini yeniden üretirler. Örneğin İstanbul veya Ankara’da faaliyet gösteren Uygur derneklerinin basına yansıyan açıklamaları ile dergilerde kullanılan ifadeler sıklıkla benzerlik göstermektedir ve bu sayede diaspora kendi sesini Türk kamuoyuna taşımaktadır. Böylece anavatan Doğu Türkistan, dergilerin sayfalarında yalnızca bir coğrafi mekân değil; hatıralar, efsaneler ve direniş ideolojisiyle yaşayan bir sembolik alan hâline gelmektedir. Diaspora milliyetçiliği kavramı bu bağlamda Türkiye’deki Uygur söyleminin yalnızca dış politika değil aynı zamanda kimlik ve dayanışma siyaseti meselesi olduğunu ortaya koymaktadır.

Uygur meselesini anlamlandırmada üçüncü bir boyut ise Pantürkizm ya da pankültürel milliyetçiliktir. 19. yüzyıl sonlarında İsmail Gaspıralı’nın “dilde, fikirde, işte birlik” şiarıyla temellendirilen bu ideoloji, farklı coğrafyalara dağılmış Türk topluluklarını ortak bir kimlik çatısı altında birleştirmeyi hedeflemiştir (Landau, 1995). Ziya Gökalp’in düşüncelerinde sistematik bir ideolojiye dönüşen Pantürkizm, Türk dünyasının ortak tarih ve kültür üzerinden bütünleştirilmesini savunmaktadır. Anthony D. Smith (1991)’in kavramsallaştırdığı pankültürel milliyetçilik, farklı devletlere mensup olsa da aynı etno-kültürel havzaya ait toplulukların birliktelik

arzusunu açıklamaktadır. Bu bağlamda Türkiye’deki milliyetçi dergiler, Uygurları yalnızca dinî ya da insani bir mesele olarak değil, “Türk milletinin ayrılmaz parçası” olarak görmektedirler. Çin’in Uygurlara yönelik baskıları bu söylemde sadece bir insan hakları ihlali değil, “bütün Türk dünyasına yönelmiş bir saldırı” olarak sunulmaktadır. Pantürkçü söylemin İslamcı tonu daha sınırlı olsa da İslam vurgusu ve Orta Asya’daki ortak kültürel mirasa yapılan atıflar, milliyetçi söylemle örtüşen bir kültürel kardeşlik fikrini yeniden üretmektedir. Bu yönüyle Pantürkizm, diaspora ve ulusötesi milliyetçilikle birleşerek Uygur meselesinin Türkiye’deki söylemsel çerçevesini genişletmektedir.

Bütün bu aidiyet ve dayanışma söylemleri, ancak bir “öteki”nin inşası üzerinden keskinleşebilecektir. Carl Schmitt (2021)’in siyasal olanı dost ve düşman arasındaki ayrım üzerinden tanımlayan yaklaşımı, burada açıklayıcıdır. Schmitt’e göre kimlik, kendini bir karşıt üzerinden tanımlamakta; dostluk ancak düşmanın varlığıyla belirginleşmektedir. Türkiye’deki dergi söyleminde Çin devleti, Uygurların düşmanı olarak kodlandığında Türk veya Müslüman kimliği daha da belirginleşmektedir. Milliyetçi dergiler için Çin, “kızıl komünist tehdit” olarak Türk milletine karşı konumlanmaktadır. Bu ötekileştirme, farklı dergilerin söylemlerini birleştiren ortak noktadır. Dost-düşman ayrımı hem ulusötesi hem diaspora hem de pantürkçü söylemin kesiştiği zeminde, Uygur meselesini Türk siyasal hayatında sürekli gündemde tutan bir stratejiye dönüşebilmektedir.

Sonuç olarak Uygurlar meselesinin Türkiye’deki milliyetçi dergilerde ele alınışı, dört kuramsal boyutun bir arada işlediği bir söylemsel alan yaratmaktadır. Ulusötesi milliyetçilik, Uygurların Türkiye ile kurduğu bağın sınırları aşan niteliğini; diaspora milliyetçiliği, sürgündeki Uygurların kimlik ve mücadele sürekliliğini; Pantürkizm, Türk dünyası idealiyle bu meseleye ideolojik bir zemin sağlanmasını; öteki inşası ise Çin’in düşman olarak kodlanması yoluyla kolektif kimliğin keskinleşmesini açıklamaktadır. Bu kavramsal çerçeve, Uygur meselesinin Türk siyasal hayatında dinî ve milliyetçi ideolojilerin kesişim noktasını nasıl oluşturduğunu göstermektedir.

Milliyetçi Dergilerde Çin, Doğu Türkistan ve Uygur Meselesi

1960’lardan 1980’lere uzanan dönemde Türkiye’de yayımlanan milliyetçi dergiler, Çin’i ve onun Doğu Türkistan’daki politikalarını yoğun biçimde gündeme taşımışlardır. Bu yayınlarda Çin yalnızca coğrafi bir güç değil, aynı zamanda Türk dünyasına yönelik en önemli tehditlerden biri olarak resmedilmiştir. Uygur meselesi ise hem tarihsel bir kardeşlik bağı hem de ideolojik bir mücadele alanı olarak işlenmiştir. Soğuk Savaş döneminde Türkiye’deki milliyetçi hareketlerin Çin Halk Cumhuriyeti’ne dair argümanları esas itibarıyla ideolojik çatışma ve “Pantürkçülük” (Turancılık) çerçevesinde yorumlanmıştır. Özellikle 1960-1970 yılları arasında milliyetçi dergilerde “Kızıl Çin” kelimesi alışılmış bir söylem hâline gelmiş, Komünist Çin yönetimi önemli ölçüde tehdit unsuru ve düşman olarak tanımlanmıştır (Gürsoy, 2021). “Kızıl” ifadesi komünizme, “emperyalist” sıfatı ise Doğu Türkistan’daki yayılmacı ve sömürgeci uygulamalara atıf yapmaktadır.

Doğu Türkistan milliyetçi dergilerde yalnızca bir coğrafya değil, Türk milletinin ayrılmaz bir parçası ve Türk-İslam kimliğinin kalesi olarak tasvir edilmiştir. Çin’in bu bölgedeki baskıcı uygulamalarını ele almış, Doğu Türkistan işgal altında bulunan bir Türk-İslam yurdu olarak nitelendirilmiştir. Doğu Türkistan aynı zamanda Turancı ideolojinin sembolik merkezi olarak yüceltilmiş, Çin’e karşı verilen direniş Türk milletinin birliği ve dayanışmasının kanıtı olarak gösterilmiştir.

Uygurlar ise dergilerde soydaş olarak ele alınmış hem millî hem dinî bağlar üzerinden Türk toplumunun kardeşleri olarak inşa edilmiştir. Onların maruz kaldığı kıyımlar ve insan hakları ihlalleri, dergilerde geniş yer bulmuş ve çoğu kez dramatik bir üslupla aktarılmıştır. Uygurlar, Türklük gururu ve İslam imanı ile mücadele eden kahraman bir topluluk olarak tasvir edilmiş; bu anlatılar aracılığıyla hem milliyetçi hem de dinî bir dayanışma zemini kurulmuştur.

Dergilerde Çin karşıtı söylemler oldukça sert ve güçlü bir dille ifade edilmiştir. Bu yazıların önemli bir bölümü Çin'i, Türkiye ve Türk dünyası bakımından bir tehdit unsuru olarak tanımlarken bu karşıt söylemlerin farklı bağlamlarda varlık kazandığı saptanmıştır.

Milliyetçi yazarların Çin'e dair tanımlamalarında keskin ve eleştirel bir üslubu tercih ettikleri görülmüştür. Çin'i anlatmak amacıyla tarafsız söylemler yerine genellikle söylemsel düzeyde dışlayıcı sıfatlara ve ifadelere öncelik verilmiştir. Tablo 1'de ilgili dergilerin Çin'i tanımlamak için kullandıkları başlıca kelimeler ve betimlemeleri özetlenmiştir:

Tablo 1. Milliyetçi Söylemlerde Çin'i Tanımlamak için Kullanılan Kelimeler ve Betimlemeleri

Kelimeler	Nitel Betimleme	Dergi Örnekleri
Kızıl Çin	En sık tercih edilen kelimelerden birisidir. Çin, komünizmle benzeştirilerek sürekli "kızıl" kimliğiyle tanımlanmış; böylece karşıt ve saldırgan bir imaj kurulmuştur.	<i>Türkeli</i> (1969-"Bütün Dünyayı Tehdit Eden Kızıl Emperyalizm"), <i>Toprak</i> (1965-"Rus ve Çin Emperyalizmi Altındaki Milletler"), <i>Devlet</i> (1971-"Komünist Çin'i Tanıdık").
Komünist Çin	Çin'in ideolojik kimliğinin altını çizmek için tercih edilmiş, genellikle diplomatik ilişkilerin işlendiği metinlerde öne çıkmıştır.	<i>Devlet</i> (1971-"Komünist Çin'i Tanıdık").
Emperyalist / Kızıl Emperyalizm	Çin, Doğu Türkistan'daki askerî müdahalesi ve küresel siyasetteki adımları bağlamında emperyalist bir aktör olarak addedilmiştir.	<i>Türkeli</i> (1969-"Bütün Dünyayı Tehdit Eden Kızıl Emperyalizm"), <i>Töre</i> (1971-Doğu Türkistan Türkleri).
Saldırgan	Çin'in uluslararası ilişkilerdeki agresif tutumu belirtilmiştir.	<i>Toprak</i> (1965-"Rus ve Çin Emperyalizmi Altındaki Milletler").
Vahşi / Barbar	Çin'in Doğu Türkistan'daki politikaları "vahşi" ve "barbarca" olarak ifade edilmiş, insanlık dışı zulüm imgesi tahkim edilmiştir.	<i>Toprak</i> (1966-Alptekin, "Doğu Türkistanlılar")
Hilekâr / Aldatıcı	Çin'in diplomatik söylemlerinin tutarsızlığı ve riyakârlığı vurgulanmıştır.	<i>Büyük Türkiye'ye Hasret</i> (1976-Güngüneş, "Çin Politikasının Temelleri"). <i>Toprak</i> (1962-Parla, Kızıl Çin'de Açlık)
Irkçı	Çin'in Han milliyetçiliğine bağlı uygulamaları, başka uluslara karşı hâkimiyet sergileyen bir yaklaşım olarak açıklanmıştır.	<i>Büyük Türkiye'ye Hasret</i> (1976-Güngüneş, "Çin Politikasının Temelleri").
Totaliter (Do-laylı)	Doğrudan kullanımına başvurulmasa da Mao'nun Hitler'e ilişkilendirilmesi veya Orwell'in 1984'ündeki "Büyük Birader" figürüyle bağlantılandırılması Çin rejiminin totaliter yapısını görünür kılmıştır.	<i>Ayşe</i> (1969-Esen, "Pekin=Hitler"), <i>Milli Işık-Ayaldı</i> , (1970'ler-Mao kültürünün Orwell'in "Big Brother" figürüyle karşılaştırıldığı makaleler).

Tabloya bakıldığında "Kızıl Çin" kelimesi neredeyse tüm dergilerde kullanılmış ve temsil pratikleriyle ilişkilendirilmiştir. Tercih edilen bu kelime hem komünist kimliğini belirtmiş hem de Türk milliyetçi söylem içerisindeki düşman tasvirini ideolojik olarak yeniden üretmiştir. Aynı zamanda "Kızıl" kelimesi sadece ideolojik olarak değil ayrıca dönemin konjonktüründe komünizmle ilişkilendirilen bir tehdit parçası olarak kavramsallaştırılmıştır. Benzer bir yaklaşımla milliyetçi söylemlerde "Komünist Çin" tabiri de sık sık kullanılmış fakat bu tabir daha ziyade resmî belgelerde ve analitik metinlerde yer almıştır. "Komünist Çin'i Tanıdık" başlıklı yazıda, Türkiye'nin Pekin yönetimiyle diplomatik ilişkiler kurmasına ithafen milliyetçi yazarlar "Türkistan Türklerini daima hatırlamak zorundayız" ifadesiyle Türkiye'ye karşı eleştirel bir tutum ortaya koymuşlardır (Devlet, 1971). Çin kendisini emperyalizme karşı koyan bir aktör olarak ifade etse de milliyetçi yazarlar, Çin yönetiminin girişimlerini "...üçüncü dünya

ülkelerini Amerika ve Rus sömürge kuvvetlerine karşı koruma görünümündeki çalışmaları aldatmaca ve egemen olma oyunudur” cümlesiyle eleştirmiştir (Güngüneş, 1976). “Kızıl emperyalizm” kelimesi ise komünizmin ve emperyalizmin olumsuz imalarının birleşimiyle menfi bir çerçevede ele alınmıştır. Timurtaş (1969), kızıl emperyalizme ilişkin değerlendirmesinde şu noktaları vurgulamıştır:

Son yıllarda pek moda olan ve bilhassa bizdeki aşırı solcuların dilinden hiç düşmeyen fakat kasıtlı olarak asıl sahipleri için kullanılmayıp o vasfı taşımayan başka blokları it-ham için mütemadiyen tekrarlanan kelime emperyalizmdir. Bu telaffuzu ile Fransızca-dan gelen kelime "imperialisme", bir devletin genişleme ve hakimiyeti kurma arzusu ve politikası manası ifade etmektedir. Böyle bir politikayı güdenlere emperyalist deniyor. (...) İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Asya ve Afrika ülkelerinde istiklal mücadeleleri başlamış yeni devletler kurulmuş ve Batı emperyalizmi sömürgeciliği büyük ölçüde tasfiye edilmiştir. Bugün artık Avrupa devletlerinin sömürgeciliği hemen hemen bahis konusu değildir. Bütün dünyayı tehdit eden emperyalizm “Kızıl emperyalizmdir” ve Sovyet Rusya ile Kızıl Çin tarafından yürütülmektedir (ss. 4-5).

1955'te Endonezya'nın Bandung şehrinde gerçekleştirilen Asya-Afrika Konferansı, emperyalizme yönelik kolektif bir yaklaşım sergilemek isteyen kısa süre önce egemenliğini kazanmış ülke temsilcilerini ortak bir platformda toplamış; konferansa çağrılan Çin yönetimi ise çok sayıda devlet nezdinde “esir milletlerin dostu” olarak ifade edilmiştir (Alptekin, 1969). Çin'in uluslararası görünürlüğüne ilişkin çeşitli görüşlerin yer aldığı bu toplantıda kimi temsilciler, Çin'i emperyalist bir güç diye tanımlamış olsa da genelde çoğunluk Çin'in antiemperyalist bir tutum izlediğini ileri sürmüştür (Alptekin, 1969). Nitekim Marksist düşüncenin Mao pratiği ile kurulan Komünist Çin'in uluslararası politikası, yeni sömürgecilik (Neokolonyalizm) düzeyine bağlı kalmış ve bağlılığını halklar meselesi üzerinden oluşturmuştur. Bu politikayla Çin yönetimi, Marksist düşünceye dâhil olmayan etno-ulusal farklılıkları halklar meselesi üzerinden bir araç hâline getirerek menfaatlerini meşru bir zemine taşımıştır (İslamoğlu, 1977).

Milliyetçi dergilerde Çin'in tanımlanmasına yönelik kelimeler, karşıtlık içeren bir üslupla inşa edilmiştir. Daha ziyade Doğu Türkistan'daki politikaları anlatmak için kullanılan ve Alptekin (1966)'in metinlerinde yer alan “insanlık dışı, barbar ve vahşiyane hareketler” söylemi söz konusu kelimelerin örnek niteliğini taşımıştır. Bunun yanı sıra Çin'e karşı başka bir söylem biçimi “hilekârlık ve aldatıcılık” kategorisinde yer alan kelimelerdir. Bu kelimelerin alt temasını ise Çin yönetiminin uluslararası söylemleri ve pratikleri arasındaki çelişki oluşturmuştur. Örneğin Güngüneş (1976), Çin'in “üçüncü dünya ülkelerini, Amerika ve Rus sömürge kuvvetlerine karşı koruma görünümündeki çalışmalarını aldatmaca” olarak aktarmıştır. Ayrıca ilgili dergilerde Çin'e dair söylemler benzetmeler aracılığıyla da yapılmış, “Pekin=Hitler” yorumuyla Çin'in asimilasyon ve yayılmacı politikaları Nazi Almanya'sıyla bağdaştırılmış, Mao'nun iktidar dönemi ise Orwell'in 1984 distopyası temelinde “Big Brother” düzeniyle birlikte anılmıştır (Esen, 1970; Ayaldı, 1970).

Çin'in iç sorunları temasında dergiler çoğunlukla Çin'de vuku bulan kıtlık ve isyan gibi olayları haberleştirerek komünist rejimin başarısızlıklarına değinmiştir. Örneğin *Ayşe* dergisinde Kültür Devrimi döneminde Çin'deki istikrarsız yönetim için “Pekin demek Hitler demek” ibaresi not edilmiştir (Esen, 1970). Ayrıca burada:

Pekin devlet adamlarının iç ve dış siyaseti, emperyalist emellerin tesiri altındadır. Onlar Çin'i serüvenlerle dolu bir deneme sahası haline getirmişlerdir. Bu serüvenlerin yarattığı sonuçlarının ağırlığını ise halk tanımaktadır. Çin Halk Cumhuriyeti bütün alanlarda ekonomide olduğu kadar fiziki alanlarda da derin bir buhran yaşamaktadır. Çin komünist partisi tam bir çöküş içindedir. Sendikalar Gençlik Örgütleri, Yazarlar Birliği gibi halk idaresini teşkil eden kuruluşlar lağvedilmiştir. Adından başka hiçbir özelliği kalmayan Çin Komünist Partisi, ülkede askeri-bürokratik bir diktatörlüğün kurulmasında bir paravan rolündedir. Çin halkı "Mao'nun iyi eri", "uysal inek" haline getirilmeye çalışılmaktadır (Esen, 1970, s.7).

Benzer şekilde *Millî Yol* (1962) dergisinde yayımlanan “Kızıl Çin’de Askerler Ayaklandı” başlıklı metinde, Mao idaresine karşı çıkan askerî muhalefetin başlattığı isyanlar aktarılmış; Çin’in diktatoryal ancak istikrarsız bir yönetim düzeni olduğu belirtilmiştir. Yine *Toprak* dergisinin “Kızıl Çin’de Açlık” adlı yazısında Çin’deki toplumsal kıtlık haber konusu edilmiş, benimsenen politikaların Çin halkını sefalete sürüklediği rapor edilmiştir (Parla, 1962).

Çin karşıtı söylemin diğer bir önemli boyutunu küresel komünizm oluşturmuştur. Milliyetçi yayınlar Çin’i sadece kendi toplumuna baskı uygulayan bir yönetici olarak değil ayrıca uluslararası düzeni sarsan bir güç olarak nitelendirmiştir. *Türkelî*’nde Çin “bütün dünyayı tehdit eden kızıl emperyalizmin” odağı olarak ifade edilmiş; bu ifadede “kızıl” komünizmi, “emperyalizm” kelimesi ise Çin’in Sovyet Rusya ve Batılı güçler gibi sömürgeci eğilimler taşıdığı iddiasını temsil etmiştir (Timurtaş, 1969). Dönemin hâkim anlatısında Çin’in emperyalizmi Rus emperyalizmiyle denk tutulmuştur. Nitekim *Toprak* dergisinde yayımlanan “Rus ve Çin emperyalizmi altındaki milletler” başlıklı yazıda bu iki güç ortak bir dille eleştirilmiştir (Babakurban, 1965).

Milliyetçi dergilerde diğer bir önemli nokta Çin-Rusya çatışmalarındaki Doğu Türkistan ihtilafıdır. 1960’ların sonlarına doğru Sovyet Rusya ve Çin arasında ideolojik ve teritoryal temelli anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır. Milliyetçi dergiler söz konusu bu anlaşmazlıkları kendi argümanlarını güçlendirmek için kullanmışlardır. Aydın Güngüneş (1976), *Büyük Türkiye’ye Hasret* dergisinde kaleme aldığı “Çin Politikasının Temelleri” adlı yazısında bunu şu şekilde anlatmıştır:

Türk tezi, asrımızın milliyetçilik asrı olduğu, her milletin hangi ad altında olursa olsun ideolojisi ve savunduğu görüş ne olursa olsun kendi milli menfaatlerini savunmak imkanlarını genişletmek yayılmak ve egemen olmak amacını taşıdığı gerçeğidir. Başlangıçta milliyetçiliğe ve milli kuruluş hareketlerine karşı çıkan bu iki (Çin ve Rusya) beynelmilece gücün bir fikrin savunucu maskesi altında oynadıkları oyunlar bu konudaki Türk tezini doğrular mayettedir. Çin’in Doğu Türkistan halkı dahil sayısız halk üzerinde oynadığı oyun ve uyguladığı metotlar Sovyetlerinkinin aynıdır. Büyük Çin devrimi üzerinden 26 yıl geçtiği halde Doğu Türkistan’ın Türk halkı yaşantısında mutluluğa yönelik bir hamle olmamıştır. Çinli yöneticiler Türkistan halkının bağımsızlığı yani kendi kaderini kendilerinin tayin etmesi hususunda hiçbir görüşmeye yanaşmamışlardır (s. 10).

Araştırma sonucunda vurgulanan diğer bir tema ise Doğu Türkistan ve dış Türkler doğrultusunda ortaya çıkan Çin karşıtı söylemlerdir. Araştırılan 33 yazı/metin neredeyse tamamen Uygurların vaziyeti ve Çin yönetiminin onlara ilişkin politikalarını temel almıştır. İlgili yazılar Çin karşıtı söylemleri soydaşlık ve dinî aidiyet bağı altında kaleme almıştır. Örneğin *Birlik Dış Politika* (1977) dergisinde Çin’in Doğu Türkistan işgali; “Doğu Türkistan bugün Kızıl Çin idaresinin sömürgesinde bulunan bir Türk-İslam ülkesidir. Doğu Türkistan asırlarca İslam’ın hükümran olduğu bir ülkedir” cümlesiyle anlatılmıştır. Aynı şekilde *Millî Hareket* (1969) dergisinde ise Doğu Türkistan’daki bağımsızlık mücadelesi şu şekilde anlatılmıştır:

Bugün bu Türk ülkesi 19 yıldan beri Kızıl Çin istilası altındadır. Elinde hiçbir imkân bulunmadığı halde 700 milyonluk Çin sürülerine çeliğe ve ateşe karşı Türklük gurur ve İslam imanı ile yani kanındaki asalet ve imanındaki bütünlüğün verdiği güçle binlerce evladını şehit vermek pahasına yok olmamak ve istiklaline kavuşmak için savaşmaktadır (s. 18).

Görüldüğü üzere dönemin milliyetçi yayınlarında Çin karşıtı söylemler ideolojik sınırların ötesinde duygusal ve millî bir yaklaşımla kaleme alınmıştır.

Milliyetçi dergilerin Çin’e dair metinlerinde pantürkçü dilin ve simgelerin baskın olarak kullanıldığı görülmüştür. Bu metinlerde Çin yönetimine karşı yapılan eleştiriler genellikle Türk dünyasının dayanışması ve dış Türkler bağlamında tartışılmıştır. Nitekim Doğu Türkistan temasının işlendiği metinlerde toplumsal yekpare vurgusu öne çıkmış, bu süreçte milliyetçi bakış açısı Çin’i karşıt bir öteki kimliğiyle tanımlamış ve aynı zamanda idealize bir “biz” kimliği üzerinden de Türk milletini inşa etmeye çalışmıştır.

Pantürkçülük söylemleri dönemin yayınlarında; kavramlar, tarihi referanslar, semboller ve birlik çağrılarının kullanımında kendini göstermektedir. Kavramsal olarak “Doğu Türkistan” adının kullanımı metinlerde bilinçli olarak seçilmiş, Çin yönetiminin kullandığı “Sinkiang” isminin kullanımı tercih edilmemiştir. Örneğin *Töre* dergisinde neşredilen bir metinde Subutay (1971), bu ismin kullanılmasını “milli şuursuzluk” olarak belirtmiş ve Türkiye’yi “ne acıdır ki, böylesine uydurma bir isim... bazı aydınlarımız ve basınımız tarafından bile benimsenmiştir” diyerek eleştirmiştir. Aynı metinde Türkistan’ın Turancılık ideolojisinin dayanağını belirleyen ortak kültürel miraslar bağlamında ayrılmaz bir bütün olduğunun altını çizmiş, “milletdaşlarımız” üslubuyla da Doğu Türkistan’daki Uygurların Türk toplumunun bir parçası olduğunu hatırlatmıştır. Nitekim bu pantürkçü söylemler, ilgili dergilerde tarihî referanslar ve sembollerle de desteklenmiştir. Tarihsel Çin-Türk temaslarını vurgulayan imgesel kurgular, Türk kimliğinin güçlendirilmesinde etkili olmuştur. *Orkun* dergisinde çıkarılan “Seddi Çin” adlı şiirde Çin Seddi’nin, Türk milletinin nüfuzuna karşı duyulan korku nedeniyle inşa edildiğini anlatan dizelere yer verilmiştir. Hasan Karabulut (1963) imzalı bu dizelerde, “Korkudan ördüğü o seddin içinde, Bir şanlı tarih uyumaktadır. Duvarlar ardında o koca Çin’de...” şeklinde Çin Seddi adeta Türklere yönelik korkunun bir tarihsel sembolü olarak sunulmuştur. Aynı zamanda incelenen yazılarda kimi zamanlarda Osman Batur, İsa Yusuf Alptekin, Mehmet Emin Buğra gibi Doğu Türkistanlı öncü isimler hatırlanmış; verdikleri bağımsızlık mücadeleleri kahramanlık söylemiyle işlenmiştir (Alptekin, 1966; Mefkûre, 1952; Kurban, 1982).

Birlik çağrıları da pantürkçü anlatımın önemli bir parçası olarak dönemin milliyetçi söylemlerinde kullanılmıştır. Milliyetçi yazarlar, Türkiye’ye çoğu kez “yurtdışındaki kardeşlerimizi hatırlayalım” çağrısında bulunmuştur. Mehmet Emin Buğra yapmış olduğu bir konuşmasındaki “Türk kardeşlerimin kendilerinden çok uzakta bulunan Doğu Türkistan Türkleri hakkındaki bilgilerinin pek az olduğunu teessüfle duyurmaktayım” sözlerinin akabinde Türk kardeşlerine, ülkesinin gerçek durumunu ve olayların doğruluğunu anlatmayı millî bir yükümlülük olarak kabul ettiğini ifade etmiştir (Mefkûre, 1952).

Pantürkçülük söyleminin bir başka boyutunu siyasi talepler oluşturmuştur. Milliyetçi yazarlar, duygu yüklü anlatılarını daha ileriye taşımış özellikle Doğu Türkistan hususunda Türkiye’nin ve küresel aktörlerin adım atması gerektiğini ileri sürmüş ve bu yönde de somut çözüm yolları geliştirmişlerdir. *Devlet* dergisinin “Doğu Türkistan Davası Birleşmiş Milletlere götürülmelidir” başlıklı yazısında “Bu kutsal davamıza her türlü şahsi çıkar ve çekişmelerden uzak bir şekilde ciddi sarılıp Doğu Türkistan davasını Birleşmiş Milletlere götürme çaresini ve yollarını bulmalıyız” cümlesine yer verilmiştir (Turan, 1978). İsa Yusuf Alptekin (1970) ise Doğu Türkistan meselesinin İslam ve Türk dünyasınca yeterli desteklenmemesini şu sözlerle aktarmıştır:

Aziz kardeşlerim; dünyada hayvanları, köpekleri korumak için cemiyetler var; ama hala Türkistan meselesini dile getirecek bir cemiyet yok. Tibet’i Birleşmiş Milletlere üç defa Budist devletler getirdi. Ama Türkistan’ın aynı derecede haklı davasını getirecek iki devlet çıkmadı. 14 Arap devleti Filistin’in arkasında Pakistan Keşmir davasının peşinde fakat 60 milyon Rus ve Çin sömürgesi Müslümanların durumları ve davalarıyla ilgilenen hiçbir devlet ve hükümet yok. Dindaş ve ırkdaşlarımızın lakaytlığı bize komünist zulmünden daha acı geliyor (s. 6).

Nitekim *Töre* dergisinin “Doğu Türkistan” başlıklı yazısında “millettaşlarımızın kaderini Sovyet-Çin çatışmasına bağlamak elbette yanlıştır. Konunun insan hakları çerçevesinde ve Birleşmiş Milletler tarafından ele alınması gerekiyor” şeklindeki birlik çağrısıyla beraber Doğu Türkistan meselesini uluslararası hukuk sahasına yansıtan bir strateji önerilmiştir (Subutay, 1971). Bu öneri, pantürkçü söylemin insan haklarıyla kesiştiği alanı vurgulamakta ve netice itibarıyla pantürkçü söylemin sadece idealize edilmiş bir duyguya değil ayrıca politik bir lobi çağrısına evrildiğini de göstermektedir.

Çin bu bağlamda öteki olarak inşa edilirken ve Uygur meselesinin “uluslararası yalnızlığı” vurgulanırken Türkiye, Uygurlar için ikinci bir anavatan olarak ele alınmıştır. Bu konumlandırma; Brubaker (1996)’ın “triadik ilişki” modelinde belirttiği gibi azınlık topluluk (Uygurlar), onların millileşen devleti (Çin) ve dış anavatan (Türkiye) arasındaki bağların söylemsel

düzye yeniden üretilmesiyle görünür hâle gelmiştir. Dergilerde bu bağların kurulmasında hem diaspora liderlerinin yazıları hem de Türkiye'deki milliyetçi kalemlerin yorumları belirleyici olmuştur. *Mefkûre* (1952) dergisinde yayımlanan bir ön sözde Mehmet Emin Buğra, Türkiye'deki kardeşlerine doğrudan seslenerek şu ifadeleri kullanmıştır:

Türk kardeşlerimin kendilerinden çok uzakta bulunan Doğu Türkistan Türkleri hakkındaki bilgilerinin pek az olduğunu teessüfle duyurmaktayım. Doğu Türkistan Türkleri, 190 yıldan beri komşularının istila ve imha siyasetine karşı sürekli ve kanlı çarpışmalar yapmakta, ulusal varlıklarını korumaya çalışmaktadırlar. Bunun üzerine 17 yıldan beri ecnebi komünist taarruzlarına maruz kalarak kızıl vahşetin en feci işkenceleri altında mahvolmak tehlikesine karşı mücadele vermektedirler. Bunun için Türk kardeşlerime memleketimin hakiki durumunu, eski ve yeni hadiselerin doğrusunu kısaca bahsetmeyi bir ulusal borç bilirim. Dernek arkadaşlarımdan eserin satılmasını milli bir vazife telakki ederek gayret göstermelerini bilhassa rica ediyoruz (s. 1).

Bu, Uygur diasporasının Türkiye'yi doğal muhatap olarak gördüğünü ve ondan ilgi beklediğini açıkça göstermektedir. Burada Türkiye yalnızca bir "seyirci" değil, Uygurların sesi ve koruyucusu olarak konumlanmaktadır.

Milliyetçi dergilerdeki Çin karşıtı söylemlerin temel aldığı bir diğer nokta, insan hakları ihlalleridir. Özellikle Doğu Türkistan ile ilgili içeriklerde dönemin hâkim söylemiyle Doğu Türkistanlı Türklerin karşı karşıya kaldığı güçlükler geniş bir biçimde tartışılmıştır. Söylemsel düzlemde değerlendirilen dergilerin çoğu, Doğu Türkistan'daki baskı politikalarını somut örneklerle kaleme almıştır. İsa Yusuf Alptekin (1966), *Toprak* dergisinde Çin idaresinin Uygurlara yönelik insan hakları ihlallerini maddeler hâlinde aktarmıştır. Alptekin, 1965 yılında Türkiye'ye ulaşan bir grup Doğu Türkistanlı göçmeni ve Amerikalı gazetecilere sunulan bir raporu kaynak göstererek "Kızıl Çin'in Doğu Türkistan'da yürüttüğü insanlık dışı uygulamalarına" ilişkin çeşitli örnekler paylaşmıştır. Paylaşılan maddelerden birkaçı şu şekildedir:

Memleketimizin en seçtin dini, siyasi ve milli liderlerinden ve münevver zümresinden yüzbinlerce vatanperveri milliyetçi, aksi-hareketçi, pantürkçü ve Amerikan muhibbi gibi töhmetler altında türlü ve korkunç işkencelerle öldürdü.

Yurdumuzun servet sahibi ve iş adamlarından birkaç yüz bin kişiyi zorla, eşkıya ve sömürücü gibi ithamlar altında akraba ve halkın gözü önünde türlü hakaretlerle öldürdü.

Günde 18 saat ağır çalıştırmak, kâfi yemek vermemek, hastalananları tedavi etmemek suretiyle halkı toptan imha etmeye uğraşmaktadır.

Müslüman olan halkımızı dininden ayırmak için cami, medrese ve dini müesseseleri kapattı; dini ibadet dini tedrisatı yasak etti. Bundan başka halkımızın ananevi örf ve adetlerini tamamiyle ortadan kaldırdı.

Geçen 16 senelik Kızıl Çin hakimiyeti devrinde her sene memleketin muhtelif yerlerinden çıkan milli ayaklanmaları kaba kuvvet ve katliam yoluyla bastırdı. Bugün Rus hududuna yakın bölgelerde devam etmekte olan isyanlara da gene şiddet ve toptan imha siyasetini takip etmektedir.

Doğu Türkistan halkı Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Beyannamesince tanınan bütün haklardan mahrum edilmiştir. Hudutları kapatılarak dış dünya ile olan münasebeti tamamıyla kesilmiştir (s. 13).

Bu maddeler ilgili literatürdeki diğer dergilere de konu olan insan hakları ihlallerinin genel bir çerçevesini yansıtmaktadır. Neredeyse yakın içerikler diğer yazılarda da yinelenmiştir. *Devlet* (1971) dergisinde "on milyona yakın Doğu Türkistan Türkü insanlık dışı şartlarda yaşamakta, ceza ve cefa çekmektedir" denilmiştir. İnsan hakları ihlalleri bağlamında milliyetçi yazarlar, küresel aktörleri göreve çağıran kuramsal bir duruş sergilemişlerdir. Yukarıda değinildiği üzere Birleşmiş Milletlere yapılan çağrılar bu durumun en somut örneğidir.

Çin yönetiminin Doğu Türkistan'da izlediği politikaların sebep olduğu insan hakları ihlalleri bu örneklerle sınırlı kalmamıştır. Bu ihlaller içerisinde Doğu Türkistanlı Türklerin

hâkimiyet ve hürriyet haklarının zorla alınması, millî kimliklerinin silinmek istenmesi ve kimliklerinin tanınmaması yer almıştır (Devlet, 1971; Alptekin, 1966; Alptekin, 1969). Bölgeye çok sayıda Çin kökenli göçmenin yerleştirilmesiyle nüfusun yapısal özellikleri açıkça gözlemlenebilir bir düzeyde değiştirilmiş, başka bir ifadeyle Uygurlar aidiyet taşıdığı topraklarda azınlık konumuna getirilmiştir (Jong Şin Ajans Haberi, 1965). Kısaca ifade etmek gerekirse Uygurlar temel hak ve özgürlüklerinden mahrum bırakılmış ve gayriinsani baskıcı politikalara maruz kalmışlardır.

Sonuç

Bu çalışma, 1950-1980 yılları arasında Türkiye’de yayımlanan milliyetçi dergilerde Uygur meselesinin nasıl temsil edildiğini incelemiştir. Bulgular, meselenin yalnızca dış politika ya da insan hakları bağlamında değil, ulusötesi bir milliyetçilik pratiği olarak işlendiğini ortaya koymuştur. Dört boyut bu işlevselliği açıklamaktadır: Türkiye’nin “dış anavatan” olarak kurulanması, sürgündeki Uygurların söylemleri üzerinden yeniden üretilen diaspora milliyetçiliği, Türk dünyası ideali etrafında gelişen pantürkçü tahayyül ve Çin’in sistematik biçimde “öteki” olarak inşa edilmesi. Bu eksenler, dönemin ideolojik haritasında milliyetçi söylemleri birbirine yaklaştırmış; Uygur meselesini Türkiye’de süreklilik arz eden bir kimlik ve dayanışma konusu hâline getirmiştir. Milliyetçi dergilerde Çin, “Kızıl emperyalizm” ve “komünist tehdit” gibi sıfatlarla ideolojik bir düşman olarak sunulmuş; Doğu Türkistan hem tarihsel bir yurt hem de pantürkçü tahayyülün simgesel merkezi olarak temsil edilmiştir. Uygurlar ise Türklük gururu ve İslam imanı ile direnen kahraman bir topluluk olarak betimlenmiş, bu anlatılar aracılığıyla Türk kamuoyuna hem millî hem dinî sorumluluk yüklenmiştir. Böylece Uygur meselesi, ideolojik farklılıkları aşan ortak bir “biz” tahayyülünün kurucu unsurlarından biri hâline gelmiştir.

Bugünün perspektifinden bakıldığında bu söylemsel mirasın hâlâ etkili olduğunu görmek mümkündür. Çin’in Doğu Türkistan’daki politikaları günümüzde de uluslararası alanda yoğun biçimde tartışılmaktadır. Özellikle 2017’den itibaren Birleşmiş Milletler, Avrupa Parlamentosu, ABD Kongresi ve çok sayıda uluslararası insan hakları kuruluşu Uygurların sistematik olarak toplama kamplarına gönderildiğini; bu kamplarda zorla çalıştırıldıklarını; dinî inanç ve pratiklerinin yasaklandığını ve kültürel kimliklerinin asimilasyona zorlandığını rapor etmiştir (International Criminal Court, 2020; United Nations News, 2022; Maizland, 2022; Polverini, 2025). Uydu görüntüleri, tanıklıklar ve sızan devlet belgeleri Sincan bölgesinde yüz binlerce hatta milyonlarca Uygur’un “mesleki eğitim merkezi” adı verilen tesislerde keyfi biçimde tutulduğunu ortaya koymaktadır. Zorla kısırlaştırma, çocukların ailelerinden koparılması, camilerin yıkımı ve Uygur dilinin eğitimden dışlanması gibi uygulamalar uluslararası kamuoyunda Çin’e yönelik “kültürel soykırım” suçlamalarının yöneltmesine yol açmıştır.

Türkiye bağlamında ise Uygur meselesi, milliyetçi ve İslamcı çevrelerin ortak bir hasasiyet alanı olmaya devam etmektedir. Özellikle 1990’lardan itibaren Uygur diasporasının örgütlü faaliyetleri dernekler, kültür merkezleri ve protesto gösterileri aracılığıyla kamuoyunda görünürlük kazanmıştır. Günümüzde İstanbul, Ankara ve Kayseri başta olmak üzere Türkiye’nin birçok şehrinde faaliyet gösteren Uygur diasporası, Çin’in uygulamalarını ifşa eden basın açıklamaları düzenlemekte; sosyal medya kampanyaları yürütmekte ve uluslararası insan hakları ağlarıyla ilişki kurmaktadır. Milliyetçi hareketler açısından Uygur meselesi “Türk dünyasının ortak davası” olarak görülmekte, İslamcı gruplar açısından ise ümmet kimliği çerçevesinde “Müslüman kardeşlerin maruz kaldığı zulüm” olarak sahiplenilmektedir. Böylece tarihsel olarak 1950-1980 döneminde kurulan söylemsel çerçevenin günümüzde de yeniden üretildiği, yalnızca dilin değiştiği fakat duyarlılıkların sürdüğü gözlemlenmektedir.

Bununla birlikte Türkiye’nin Çin ile geliştirdiği ekonomik ve diplomatik ilişkiler bu hasasiyetlerin devlet politikalarına doğrudan yansımaları sınırlamaktadır. 2000’lerden itibaren Türkiye-Çin ilişkileri; Kuşak ve Yol İnisiyatifi çerçevesinde alt yapı yatırımları, ticaret hacminin büyümesi ve enerji iş birlikleri üzerinden stratejik bir boyut kazanmıştır. Bu durum, Türkiye’nin resmî söyleminde Uygur meselesine dair eleştirilerin zaman zaman geri planda tutulmasına yol açmıştır. Örneğin Türk kamuoyunda geniş yankı uyandıran toplama kampları iddialarına rağmen resmî makamların Çin’le ilişkileri zedelememek adına daha temkinli bir dil

kullandığı görülmektedir. Bu çelişki, Türkiye’de Uygur diasporasının ve onları destekleyen milliyetçi-İslamcı çevrelerin tepkisine neden olmakta ve eleştirilere konu edilmektedir.

Kaynakça

- Alptekin, İ. Y. (1966). Doğu Türkistanlılar. *Toprak*, 48, s. 13.
- Alptekin, İ. Y. (1969). Kızıl Çin Emperyalizmi. *Ayşe*, 3, ss. 4-5.
- Alptekin, İ. Y. (1970). Doğu Türkistan’ın İstiklal Davası. *Devlet*, 46, ss. 6-7.
- Ayaldı, K. (1970). Kızıl Çin’de Neler Oluyor. *Milli Işık*, 35, ss. 30-31.
- Babakurban, Z. (1965). Rus ve Çin Emperyalizmi Altındaki Milletler. *Toprak*, 40, s. 8.
- Brubaker, R. (1996). *Nationalism Reframed: Nationhood and the National Question in the New Europe*. Cambridge University Press.
- Doğu Türkistan. (1952). *Mefkûre*, 18, s. 1.
- Doğu Türkistan. (1977). *Birlik Dış Politika*, 3, ss. 204-209.
- Doğu Türkistan Meselesi. (1969). *Milli Hareket*, 34, ss. 17-18.
- Esen, E. (1970). Rus Gözü ile Lenin Çin Gözü ile Lenin. *Ayşe*, 18, ss. 6-8.
- Schiller, N. G., Basch, L. & Blanc, C. S. (1992). *Towards a Transnational Perspective on Migration*. New York Academy of Sciences.
- Güngüneş, A. (1976). Çin Politikası’nın Temelleri. *Büyük Türkiye’ye Hasret*, 12, s. 10.
- Gürsoy, D. (2021). Türkiye’de Çin algısı, 1923-1971. *Cappadocia Journal of Area Studies*, 3(1), ss. 22-42. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1848174>
- International Criminal Court. (2020). *Report on Preliminary Examination Activities (2020)*. <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/itemsDocuments/2020-PE/2020-pe-report-eng.pdf>
- İslamoğlu, M. (1977). Komünist Çin’in Haklar Politikası: Dış Türkler Davamız. *Ülkücü Kadro*, 9, s. 12.
- Jong Şin Ajans Haberi. (1965). Kızıl Çin. *Toprak*, 46, s. 20.
- Karabulut, H. (1963). Seddi Çin. *Orkun*, 13, s. 21.
- Kızıl Çin’de Askerler Ayaklandı. (1962). *Millî Yol*, 12, s. 2.
- Komünist Çin’i Tamdık. (1971). *Devlet*, 124, s. 12.
- Kurban, İ. (1982). Doğu Türkistan Hatıralarından: Kara Günler. *Töre*, 137, ss. 62-67.
- Landau, J. M. (1995). *Pan-Turkism: From Irredentism to Cooperation*. Indiana University Press.
- Maizland, L. (2022). *China’s repression of Uyghurs in Xinjiang*. Council on Foreign Relations. <https://www.cfr.org/background/china-xinjiang-uyghurs-muslims-repression-genocide-human-rights>
- Parla, P. (1962). Kızıl Çin’de Açlık. *Toprak*, 11, s. 6.
- Polverini, L. (2025). *‘Border of Tears’: Interviewing Victims of China’s Xinjiang Prison Camps*. <https://gijn.org/stories/interview-uyghur-victims-xinjiang-prison-camps/>
- Safran, W. (1991). Diasporas in Modern Societies: Myths of Homeland and Return. *Diaspora: A Journal of Transnational Studies*, 1(1), pp. 83-99.
- Schmitt, C. (2021). *Siyasal Kavramı*. Metis Yayınları.
- Sheffer, G. (2003). *Diaspora Politics: At Home Abroad*. Cambridge University Press.
- Smith, A. D. (1991). *National Identity*. University of Nevada Press.

Subutay, B. (1971). Doğu Türkistan Türkleri. *Töre*, 4, ss. 26-29.

Timurtaş, F. K. (1969). Kızıl Emperyalizm. *Türkeli*, 12, ss. 4-5.

Turan, A. Ş. (1978). Doğu Türkistan Davası Birleşmiş Milletlere Götürülmelidir. *Devlet*, 428, s. 9.

United Nations News. (2022). *China responsible for ‘serious human rights violations’ in Xinjiang province: UN human rights report*. <https://news.un.org/en/story/2022/08/1125932>

ETİK: Bu Makale, yazarın başvuru aşamasındaki beyanına göre; araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır.

ETHIC: This article has been prepared in accordance with research and publication ethics, according to the author's declaration at the application stage.

ÇIKAR ÇATIŞMASI VE FİNANSAL KATKI BEYANI: Yazarın başvuru aşamasındaki beyanına göre; çalışmanın tarafsızlığı ile ilgili bilinmesi gereken bir mali katkı veya diğer çıkar çatışma ihtimali (potansiyeli) ve ilişki alanı yoktur.

CONFLICT OF INTEREST AND FINANCIAL CONTRIBUTION DECLARATION: According to the author's declaration at the application stage, there is no financial contribution or other potential conflict of interest or relationship that should be known regarding the impartiality of the study.